

Epiloog

Aan het eind van de scriptie is het goed nog eens te overzien waar we mee bezig zijn geweest. Bedoeling van het onderzoek was op het spoor te komen van tendensen in de Nederlandse jeugdcultuur en te bezien wat de kerk met die tendensen in het jeugdbeleid kan doen. Achteraf moet geconstateerd worden dat het begrip 'tendensen' minder gelukkig gekozen is. Wel zijn gegevens, zowel vanuit de Bijbel, als van uit sociale wetenschappen en de cultuur, gevonden. In de scriptie hebben we die 'achtergronden' genoemd. Ook kon een aantal kenmerken van de huidige jeugdcultuur worden opgesteld.

Verder is bij de literatuurstudie gebleken dat het - met het oog op het beter begrijpen van de jeugdcultuur - goed was ook aandacht te besteden aan de cultuur in het algemeen en bepaalde aspecten daarvan (zoals de secularisatie) in het bijzonder. Vandaar dat een aparte paragraaf over de cultuur is toegevoegd.

Vervolgens is gekeken of de gevonden achtergronden en die algemene kenmerken van de jeugdcultuur ook gelden voor christelijke jeugd. Daarbij is gebruik gemaakt van enkele onderzoeken. Ook is nagegaan wat de kerk op dit moment al doet met de achtergronden die we gevonden hebben. En tenslotte is een overzicht met mogelijke knelpunten gemaakt, die gebruikt kan worden om na te gaan of in (het gezin en)

de gemeente voldoende bewust met de achtergronden wordt omgegaan.

Dit theoretisch en beschrijvende deel is het resultaat van het eerste deel van mijn onderzoek. Het tweede deel probeert antwoord te geven op de vraag wat de kerk met de gevonden tendensen (beter is: achtergronden) kan doen. Daartoe is een eigen visie ontwikkeld op een aantal punten die van belang zijn voor het jeugdwerk. En vervolgens is die visie uitgewerkt en zo gecompleteerd in een aantal beleidsdoelen, -aanzetten en -aanbevelingen. Dit praktische deel kan gebruikt worden door kerkenraden om jeugdbeleid te ontwikkelen afgestemd op de eigen gemeente, en rekening houdend met gegevens uit de Bijbel, de ontwikkelingspsychologie en de godsdienstpedagogiek en de (jeugd)cultuur.

Literatuurlijst

- H.A.Alma, *Geloven in de leefwereld van jongeren*, Kampen 1993
- BGJ, *Je kompas om je vereniging beter te laten functioneren. Deel I -Oriëntatie op het verenigingsleven en Deel II -Evaluatie van het verenigingswerk*, 1998
- BGO, *Handleiding ten dienste van leid(st)ers en ouderbesturen*, (4e geheel herziene druk (proef)), 1999
- J.J.D.Baas, *Een vergeten groep?*, artikel in *De Reformatie*, jrg.73 (1998) no.19 (blz.384-387)
- J.W.Becker e.a., *Secularisatie in Nederland 1966-1991. De verandering van opvattingen en enkele gedragingen* (Sociale en Culturele Studies 19), Rijswijk 1994
- D.Bergman, *Gabbers verlangen naar de goeie ouwe tijd: het succes van een omstreden jeugdcultuur*, artikel in: *0/25*, september 1997
- G.J.Blanken (red.), *Jeugdwerk in een supermarktcultuur. Over de nieuwe vorm van de jeugdcultuur en de Evangelische Jeugdbeweging*, Kampen 1993
- T.ter Bogt, *Alleen de eigen kinderen zijn schatjes. Volwassenen van nu hebben de jeugd gekregen die zij wensten*, artikel in: *Tijd en Taak*, september 1995
- T.Brienen, *De liturgie bij Johannes Calvijn. Zijn publicaties en zijn visies*, Kampen 1987
- CGJO, *De handen ineen. Visieprogramma 1995*
- CGJO, *De handen ineen II. Een bezinnings- en discussienota over de noodzaak voor en de mogelijkheden van een geïntegreerde aanpak van het totale jeugdwerk binnen de kerkelijke gemeente*, Apeldoorn 1995
- G.Dekker en K.U.Gäbler (red), *Secularisatie in theologisch perspectief*, Kampen 1993
- G.Dekker, *Godsdienst en samenleving. Inleiding tot de studie van de godsdienst-sociologie*, (2e herziene druk), Kampen 1993
- G.Dekker e.a., *Secularisatie: crisis of uitdaging*, Kampen 1995
- G.Dekker en H.Stoffels, *Een kerk die bij mij past. Gereformeerde jongeren over de kerk*, Kampen 1998
- W.Dekker, *Op weg naar een andere kerk?*, artikel in *Hervormd Weekblad*, 7 januari 1999
- A.Dieleman, *Individualisme biedt jeugd levenskansen*, artikel in *0/25*, april 1999
- G.D.J.Dingemans, *In de leerschool van het geloof. Mathetiek en vakdidactiek voor catechese en kerkelijk vormingswerk*, (Handboek Praktische Theologie deel 7), Kampen 1986
- M.Dings, *Ouders in de war*, artikel in *HP/De Tijd*, 30 april 1999
- L.van Driel en I.A.Kole, *Bij-tijds leren geloven. Verkenning van het educatief klimaat in een drietal kerkelijke gemeenten*, Kampen 1987
- J.Faber, *Toets je gevoel*, artikel in *Carp*, 1999 no.16
- F.Fischer, *Jongeren op zoek naar identiteit*, uit: *Idea*, juni 1996
- H.Folkers e.a., *Ik geloof*, deel 1a en b (met handleiding deel 1a en 1b), Barneveld 1987; deel 2a en b (met handleiding deel 2a), Barneveld 1988; deel 3a en b (met handleiding deel 3), Barneveld 1990; deel 4a en b (met handleiding deel 4a), Barneveld 1992/3; en deel 5a en b (met handleiding deel 5a), Barneveld 1995/6, deel 1a en b (met handleiding deel 1a en 1b), geheel herziene uitgave, Barneveld 1997.
- GVI, *Werkmap Jongerenbeleid*, Zwolle 1998
- R.R.Ganzevoort, *Hoe houden we de kerk bij de jeugd?*, 2 artikelen in *Opbouw*, jrg.39 (1995) no.17 en 18 (blz.330-331 en 350-352)
- Geloof in levensstijl. Nationaal onderzoek onder de nederlandse jeugd*, Utrecht 1998
- C.G.Geluk, *Hoe houden we de jongeren bij de kerk?*, (2e druk), Kampen 1987

- C.G.Geluk, *De jongeren een jongere zijn*, Kampen 1989
- C.G.Geluk, *Geef ze de ruimte!*, Zoetermeer 1992
- C.G.Geluk, *Traditie als beweging. Jongeren en het oorspronkelijk geloof*, Kampen 1996
- P.Giesen, *Laat me feesten, laat me freaken*, artikel in *De Volkskrant* van 3 april 1999
- W.H.de Groot, *Op naar geïntegreerd jeugdwerk*, artikel in *Dienst*, jrg.47 (1999) no.2 (blz.43-45)
- G.C.de Haas, *Andere tijden, andere zeden. Jeugdgedrag en jeugdcultuur na 1945*, Bilthoven 1971
- N.E.Haspels en H.C.Stoffels, *Dwingen kun je niemand. Kerkelijke binding in een tijdperk van individualisering*, artikel in *Gereformeerd Theologisch Tijdschrift*, jrg.97 (1997) no.2 (blz.66-76)
- J.Hendriks, *Een vitale en aantrekkelijke gemeente. Model en methode van gemeenteopbouw*, (2e druk), Kampen 1991
- J.Hendriks, *Terug naar de kern. Vernieuwing van de gemeente en de rol van de kerkeraad*, (2e druk), Kampen 1995
- M.E.Hoekzema, *Ontwikkelingspsychologie. Collegedictaat*, (interne uitgave Theologische Universiteit Kampen (Broederweg) met bijbehorende colleges, Kampen 1996-1997
- W.C.van der Horst e.a., *Wat geven wij de jongeren mee?*, Barneveld 1990
- J.Janssen, *Jeugdcultuur. Een actuele geschiedenis*, Utrecht 1994
- S.de Jong, *Geloof tussen oud en jong*, artikel in: *Bij de Tijd*, jrg.2 (1993) no.1 (blz.5-8)
- Jongeren en kerk*. Themanummer van *Concilium*, internationaal tijdschrift voor theologie, 11e jrg. no.6, Amersfoort 1975
- Jongeren op eigen benen*, (themanummer), *De Reformatie*, jrg.69 (1993) no.12 (blz.209-244)
- P.E.Jongsma-Tieleman, *Geloven: gewoonte of keuze. een onderzoek naar het effect van godsdienstige opvoeding onder gereformeerde jongeren*, Kampen 1991
- C.Klaassen (red.), *Jeugd als sociaal fenomeen. Identiteit, socialisatie en jeugdcultuur in theorie en onderzoek*, Amersfoort/Leuven 1991
- J.A.Knepper sr, *Een geestelijk huis van levende stenen. Gemeenteopbouw in de praktijk rond het jaar 2000*, (serie Pastoraal Perspectief), Goes 1991
- A.G.Knevel (red.), *In de kerk - uit de kerk*, (serie Bijbel en Praktijk deel 4), Kampen 1988
- A.G.Knevel (red.), *Bijbel en kind*, (serie Bijbel en Praktijk deel 16), Kampen 1996
- A.G.Knevel (samenstelling), *De Boodschap en de kloof. Communicatie van het Evangelie in een postmoderne tijd*, zp 1997
- R.Kuijpers en W.Rozema, *Join. 10 eigentijdse jongerendiensten in detail*, Kampen 1998
- LHJR, *Jongeren, kerk en geloven. Gespreksmateriaal voor het synode-beraad*, Driebergen 1994
- M.van Lieshout, *Het lichaam van de jeugd. Jong en gezond als hoogste ideaal*, artikel in: 0/25 juli 1998
- W.Mahedy en J.Bernardi, *Een generatie op zichzelf*, Driebergen 1998
- J.Messelink en B.F.Mulder, *Basistoerusting. Een visie op gereformeerd basisonderwijs*, Zwolle 1995
- E.Middel, *Maar gij geheel anders... Een onderzoek naar de overeenkomsten en verschillen tussen Gereformeerde en niet-Gereformeerde jongeren ten aanzien van identiteit, psycho-sociale ontwikkeling, relaties met ouders en leeftijdgenoten, opvattingen over relaties en maatschappij en jeugdcentrisme*, (doctoraal scriptie Rijksuniversiteit Utrecht) 1994
- G.J.van Middelkoop, *Stokkende traditie? / Vitaal gereformeerd*, artikelen in *De Reformatie*, jrg.72 (1997) no.16 en 17 (blz.329-333 en 349-354)
- G.J.van Middelkoop, *Blijven of weggaan? / Ons geestelijk leven belaagd / Radar of kompas? / Zelfontplooiing door dienen*, artikelen in *De Reformatie*, jrg.73 (1998) no.45-48 (blz.917-921, 937-940, 961-964 en 985-988)
- G.J.van Middelkoop, *Aanpassing of verzet?*, artikel in *De Reformatie*, jrg.74 no.24
- Chr.Möller, *Lehre vom Gemeindeaufbau. Band 2: Durchblicke, Einblicke, Ausblicke*, Göttingen 1990
- D.Mostert, *Eenzame fakkeldragers. Jeugdpastoraat en praktijk*, (serie Pastoraal Perspectief), Goes 1993
- K.Mulder, *Kerkverlaters: wat kunnen we van ze leren?*, artikel in *Dienst*, jrg.47 (1999) no.1 (blz.9-12)
- A.Noordegraaf, *Vijf broden en twee vissen. Missionair gemeentezijn in een (post)moderne samenleving*, Zoetermeer 1998
- A.J.Onstenk, *Als het dak lek is... Over kerkverlating en herstel van de kerk*, Kampen 1990
- C.A.van Peursen, *Cultuur in stroomversnelling*, (5e druk), Leiden 1987

- J.van der Ploeg en O.B.Wiersma, *Jongeren en geloof.Een onderzoek naar de beleving van christelijk geloof bij jongeren uit de Gereformeerde Kerken*, gepubliceerd in: *Dienst* jrg.32 (1984) no.1 (blz.5-49)
- P.van der Ploeg, *Het lege testament.Een onderzoek onder jonge kerkverlaters*, Franeker 1985
- A.K.Ploeger, *Inleiding in de godsdienstpedagogiek* (2e druk) Kampen 1993
- W.G.Rietkerk (red), *Platzak bij de wensput. Facetten van de moderne jeugdcultuur* (2e druk) Kampen 1998
- P.Rikhof, *De mens wordt god*, artikel in *Carp*, 1999 no.14
- G.van Rongen, *Met al de heiligen.Liturgie in Hemel en op Aarde, deel I/II en III*, Barneveld 1990
- B.Rootmensen, *40 woorden in de woestijn.Werkboek voor de gemeente bij de crisis van kerk, geloof en cultuur*, (7e druk), 's-Gravenhage 1990
- C.J.de Ruijter, *Wanneer doe je belijdenis? /Dooop, belijdenis, avondmaal / Catechese en belijdenis / Jongeren en de kerk*, 4 artikelen in *De Reformatie*, jrg.71 (1996) no.23, 24, 25 en 38 (blz.469-472,489-491, 505-507 en 757-759)
- K.A.Schippers, *Kerk, waar is dat goed voor? Ontwerp van een jeugdpastoraat*, Kampen 1995
- K.A.Schippers, *De leefwereld van jongeren en de taal van de prediking*, artikel in *Postille 1994-1995*
- G.van Schoonhoven, *Veel te lief voor de jeugd.Waarom meer wrijving tussen jong en oud goed is voor Nederland*, artikel in *Elsevier*, 8 mei 1999
- Chr.A.Schwarz, *Praxis der Gemeindeaufbau.Gemeindeförderung für wache Christen*, Neukirchen-Vluyn 1987
- L.Stiller, *Het tijdperk van het team*, artikel in *De Groene Amsterdammer* van 9 juni 1999
- H.Stoffels (red), *Onverwachte gasten. In gesprek met Gerard Dekker over kerk, godsdienst en cultuur. Opstellen aangeboden bij zijn afscheid als hoogleraar sociologie van kerk en godsdienst aan de Vrije Universiteit*, Kampen 1996
- S.Stoppels, *Een gastvrij onthaal.Gids voor inloopcentra en andere vormen van kerkelijke gastvrijheid*, Kampen 1997
- M.te Velde, *Gemeenteopbouw 1.Doelgericht en samenhangend werken in de christelijke gemeente*, Barneveld 1992
- M.te Velde, *Gemeenteopbouw 2.Bijbelse basisprincipes voor het functioneren van de christelijke gemeente*, Barneveld 1992
- M.te Velde, *Gemeenteopbouw 3.Methodisch beleid ontwikkelen in de christelijke gemeente*, Barneveld 1993
- M.te Velde, *Gemeenteopbouw 4.Handreiking voor een gemeente-werkplan*, Barneveld 1993
- M.te Velde, *Toerusting in de gemeente / Vernieuwing van het toerustingswerk / De toekomst van ons toerustingswerk*, 3 artikelen in *De Reformatie*, jrg.71 (1996) no.42,43 en 44 (blz.845-849, 865-869 en 885-889)
- S.Verhagen, *De tragiek van de gabber*, artikel in *Trouw.De verdieping* van 12 juni 1999
- J.P.Versteeg, *Oog voor elkaar.Het gebruik van het woord 'elkaar' in het Nieuwe Testament met betrekking tot de onderlinge verhoudingen binnen de gemeente*, (serie Apeldoornse Studies), Kampen 1979
- K.de Vries, *Bij de kerk blijven / Wie maakt de dienst uit?*, 2 artikelen in *De Reformatie*, jrg.74 (1999) no.31 en 32 (blz.673-675 en 693-696)
- J.van der Wal, *Kerkjeugd tussen wal en schip.Het kerkelijk functioneren van zelfstandig wonende jongeren*, (scriptie gemeenteopbouw Theologische Universiteit Kampen Broederweg 15), 1993
- C.Wassink, *Diaconaal project 'Gastvrij'.Maaltijdverstrekking voor dak- en thuislozen*, artikel in *Dienst*, jrg.46 (1998) no.5 (blz.43-46)
- S.Wierda, *Jongeren in de gemeente*, 3 artikelen in *De Wekker*, jrg.106 (1997) no.34,35/36 en 37 (blz.536-537, 546-547 en 563-564)
- H.van Willigenburg, *Mag het ergens over gaan, ja?* artikel in *Carp*, 27 april 1999
- J.de Wit e.a., *Psychologie van de adolescentie*, (20e geheel herziene druk), Baarn 1995

Bijlage 1

De theorie van Fowler in een schema

De ontwikkelingspsychologische benadering van J.W.Fowler - gefaseerde ontwikkeling van 'faith' (geloven).

De geloofsfasen van Fowler	
0. voor-fase; 0-2 jaar	Undifferentiated Faith (Ongedifferentieerd) Eerste ervaringen en indrukken van vertrouwen. Het kind zal niet altijd centraal mogen staan en op al zijn wenken bediend worden. Maar tegelijk mag het zich ook niet voortdurend geïsoleerd en alleengelaten weten.
1. 2-7 jaar	Intuitive-Projective Faith (Intutief-projecterend) Taal helpt de wereld te openen. Wat en waarom-vragen. Fantasie. Oppassen voor onnodige angsten. Bewustwording van zichzelf, dood en sekse.
2. 7-12 jaar	Mythic-Literal Faith (Mythisch-letterlijk). Verhalen worden letterlijk opgevat. Verhalen ontsluiten de wereld. Leer- en weetgierig. Logisch denken ontwikkelt zich (oorzaak-gevolg, ruimte-tijd). Egocentrisme verdwijnt langzamerhand > Godsbeeld verandert ook
3. 12-20 jaar	Synthetic-Conventional Faith (Synthetiserend-conventioneel) Revolutie in fysische en emotionele leven. Spiegels nodig. Ontwikkeling eigen nieuwe identiteit. Wereld groter > nieuwe mogelijkheden/ ervaringen. Formeel abstract denken + reflectie. Identificatie met <i>significant others</i> (groepsdenken: <i>the tyranny of the they.</i>) Nuancering van het Godsbeeld - geaccepteerd worden Nog geen samenhangend waarden- en normen systeem - stilzwijgend: het speelt wel een rol bij het maken van keuzes, maar er kan nog niet verantwoord rekenschap van worden gegeven.
4. 20-40 jaar (nogal wisselend; sommigen bereiken deze fase pas op 40-jarige leeftijd, anderen nooit. Kan versneld worden door diep-ingrijpende gebeurtenissen)	Individuate-Reflective Faith (Individuatief-reflecterend) Emotioneel en geografisch afscheid van ouderlijk huis > van conformisme naar overtuiging. Kritisch nadenken over de waarde van het leven (los van groepsdenken): eigen identiteit (kan leiden tot breuk met verleden). Loyaal, aanvaarden consequenties.
5. 40 jaar en ouder	Conjunctive Faith (Verbindend geloven) Complexe fase. Dialogisch kennen. Behoeft aan veelvoudige interpretaties van de werkelijkheid. Nuancering en relativisering
6. later leven (wordt door weinigen bereikt)	Universalizing Faith (Veralgemenend geloven). Het zijn mensen met visie die de bestaande wanorde (fase 5) willen openbreken. Eschatologisch vuur.

De opeenvolging van fasen moet worden beschouwd als een steeds wijder wordende spiraal.

Tussen verschillende fasen zijn overgangsgebieden. Van de ene naar de andere fase gaat gepaard met ervaringen van ontwrichting en disharmonie.

Elke fase brengt gevaren mee: narcisme steekt hier en daar de kop op > waakzaamheid en zelfonderzoek zijn geboden.

(Uit: Van Driel/Kole, *Bij-tijds leren geloven*, blz.22-31)

Bijlage 2

Jongeren in onderzoek

Samenvattingen van onderzoeken onder protestants-christelijke jeugd

Geloof in levensstijl. Nationaal onderzoek onder de nederlandse jeugd (1998)

[Vooropmerking: ik beperk de gegevens tot die voor de protestants-christelijke jeugd (en tel die van het CDJA derhalve niet mee. Ik zet de cijfers steeds af tegen die van de landelijke (niet-christelijke jeugd): het eerste cijfer is die m.b.t. de christelijke, het tweede na de schuine streep die m.b.t. de landelijke jeugd.]

Dit onderzoek is in 1997 uitgevoerd onder supervisie van prof.dr.A.C.Zijderveld en prof.dr.M.A.Zwanenburg door dr.J.F.A.Braster, in opdracht van een veertiental christelijke organisaties. Het geeft antwoord op de vraag naar levensbeschouwelijke activiteiten en opvattingen van jongeren tussen 15 en 24 jaar, naar levensstijlen van jongeren en tenslotte naar de verhouding tussen vraag en aanbod van levensbeschouwelijke activiteiten. Er wordt gebruik gemaakt van een representatieve steekproef onder mensen in het databestand van een aantal christelijke organisaties.

Hoofdstuk 1 beschrijft de opzet van het onderzoek. Ook gaat het in op de waarheid van de secularisatiethese, die volgens de onderzoekers niet opgaat. Wel kun je zeggen dat er niet zozeer sprake is van een kwantitatieve afname van de behoefte aan zingeving, maar eerder van een kwalitatieve verandering. De vraag naar zingeving op zich verandert niet, maar de wijze waarop men z'n geloof tot uiting brengt des te meer.

In hoofdstuk 2 gaat het over de levensbeschouwelijke activiteiten en opvattingen. Ook al verschillen onderzoeken in cijfers, duidelijk is wel dat de onkerkelijkheid toeneemt. Verder blijkt de christelijke jeugd behoorlijk honkvast: gemiddeld blijft 77,2% bij het geloof waarin hij of zij werd opgevoed. Wel oefent bij de categorie die verandert de evangelische beweging een grote aantrekkingskracht uit (gemiddeld gaat hier 14,4%/2% naar toe). Veel christelijke jongeren gaan ook minstens een keer per week naar de kerk (76,2%/14%; 3,6%/65% (bijna) nooit). Verder wordt veel deelgenomen aan kerkelijke activiteiten, zoals catechisatie (34,6%/54%), Bijbelclub (57,4%/39%), koffiebar (28%/14%). Opvallend is de deelname aan muzikale activiteiten als jongerenkoor 19,6%/14%), jongerenband/muziekgroep (20,2%/8%) en dans, mime en ballet (4,6%/3%). 66%/14% van de jeugd leest (bijna) dagelijks uit de Bijbel en 17,6%/3% doet dat ongeveer een keer per week. Dat betekent dat 83,6%/17% regelmatig uit de Bijbel leest. Bidden scoort nog hoger: 81,2%/27% bidt (bijna) dagelijks, 10%/7% ongeveer een keer per week. Samen is dat ruim 90%/34%. Hoog scoort ook de deelname aan massabijeenkomsten als de EO-jongerenavond, het Flevofestival en gospelconcerten (maar dat is niet zo verwonderlijk aangezien de deelnemers aan het onderzoek uit de databestanden van de EO, het Flevofestival en YfC zijn gehaald).

Ruim 90%/28% van de christelijke jongeren gelooft in een persoonlijke God. 5%/28% in een levensgeest.

De christelijke jeugd kenmerkt zich door een christelijk-orthodoxe levensbeschouwing (88%/19%) en een geloof in het leven na de dood (84,8%/39%). Verder zijn zij relatief sterk gericht op medemenselijkheid (44,6%/27%) en gezinswaarden (45,6%/28%). Hedonisme scoort onder de christelijke jeugd gemiddeld 41,2%/65%.

In hoofdstuk 3 komen de levensstijlen van de jongeren naar voren. Een levensstijl is de wijze waarop jongeren hun vrije tijd invullen. De topvijf ziet er als volgt uit:

- 1) thuis naar muziek luisteren (67,2%/66%);
- 2) tv-kijken (63,6%/75%);
- 3) winkelen (58,8%/54%);
- 4) lezen (54,2%/46%) en
- 5) sporten met anderen (46,2%/48%).

Interessant is, dat bladen als Privé/Story/Weekend (2,6%/8%), Panorama (1,4%/12%), Nieuwe Revu (1,6%/8%) en Aktueel (0,4%/7%) maar door weinig christelijke jongeren worden gelezen. Hoog scoren wel Donald Duck (18,4%/15%), EO Ronduit Magazine (25%/1%) en EO Visie (12,8%/0%).

Naast het voorspelbare kijkgedrag t.o.v. de EO (64,8%/8%) kijken ook relatief veel christelijke jongeren naar Veronica, SBS6, RTL4 en 5 en TMF (31,4%/53%). Wat films betreft scoren humoristische films (83,8%/82%), actiefilms (68,6%/77%) en romantische films (48,2%/42%) hoog en horrorfilms (8,2%/28%) en erotische films (4,6%/14%) laag. De grootste muzikale voorkeur gaat uit naar gospel en religieus (50,4%/6%) en naar house, rave en dance (21,4%/32%). Rap en hip hop scoren 12,8%/18% en klassieke muziek 12,2%/7%. Christelijke jeugd gaat het liefst op strandvakantie (42,8%/58%) tegenover culturele vakanties (36%/30%) en actieve vakanties (24%/23%).

Globaal genomen kun je zeggen, dat de levensstijl van de meeste christelijke jongeren christelijk is te noemen. Daarnaast bewegen ze zich ook op terreinen waar de interesse ligt van de niet-kerkelijke jongeren. Opvallend is het positieve verband tussen christelijke levensstijl en tolerantie.

In hoofdstuk 4 wordt tenslotte ingegaan op de vraag en aanbod van levensbeschouwelijke activiteiten. De meeste christelijke jongeren rekenen zich tot de gelovige kerkleden (94,6%/26%), tot de randleden (1,8%/8%) of tot de ongelovige kerkleden (2%/3%). De groep gelovige kerkleden wordt gekenmerkt door een christelijke levensstijl, een sterke orthodoxe levensovertuiging, een geloof in leven na de dood, een relatief sterke gerichtheid op medemenselijkheid en gezinswaarden en een relatief tolerante en niet-autoritaire levensopvatting.

G.Dekker en H.Stoffels, *Een kerk die bij mij past. Gereformeerde jongeren over de kerk* (1998)

Dekker en Stoffels hebben dit keer een positieve insteek genomen: waarom kiezen jongeren voor de kerk. Het past binnen een onderzoeksproject naar binding aan de kerk, waarbij de centrale vraag is waarom mensen zich aan een kerk binden. Ze hebben 500 belijdeniscatechisanten een vragenformulier gezonden, waarvan 211 hebben geantwoord. De doelgroep is gekozen omdat deze mensen op het punt staan zich bewust te binden aan een kerk. Ze stelden (schriftelijk) twee open vragen, nl. wat spreekt je aan in de kerk en waarom heb je of zou je willen aangaan een zekere relatie met de kerk. En: vind je, en zo ja waarom, een relatie met de kerk belangrijk en wat boeit je daarin en staat je eventueel tegen?

Tweederde van de catechisanten die reageerde was vrouw. Bijna 90% jonger dan 30 jaar. Gemiddelde leeftijd: 23,7 jaar. 7% van de inzenders voelt zich zeer nauw verbonden aan de kerk, 29% nauw, 48% tamelijk nauw, 16% losjes en 0% in het geheel niet.

In hoofdstuk 3 en 4 wordt verslag gedaan van het onderzoek. Op de vraag wat jongeren aanspreekt, kan worden geantwoord, dat 71% de kerk als plek voor de ondersteuning en expressie van het persoonlijk geloof ziet en dat 55% de kerk ervaart als gelovige gemeenschap. Vervolgens noemt 52% de kerk een sociale gemeenschap, 39% de kerk een houvast in het persoonlijk leven en 22% de kerk een 'zoutend zout' in de samenleving. Niet of nauwelijks genoemde motieven zijn: het eeuwig heil of onheil, zelfontplooiing en zelfverwerkelijking, politiek-maatschappelijke motieven, volkskerkelijke motieven en het evangelisatiemotief. Verder kwam naar voren dat de kerk niet teveel regels moet stellen en de jonge gelovigen de vrijheid moet geven om zelf te ontdekken waar het in het christelijk geloof om gaat. De relatie met de kerk wordt eerder getypeerd met ontvangen dan met geven.

Op de vraag wat de jongeren tegenstaat aan de kerk wordt door bijna de helft van de respondenten geantwoord. Vier punten kwamen naar voren: 1) de vormgeving, de manier van doen, de wijze waarop de kerk optreedt (47 keer genoemd); 2) gebrek aan openheid, ook wel te omschrijven als gebrek aan tolerantie en vrijheid (28 keer); 3) de inhoud, dus wat de kerk zegt, waarmee ze bezig is of waar ze zich druk over maakt (16 keer) en 4) gebrek aan identiteit, of aan duidelijkheid (23 keer). Met name de kerkdiensten zijn in dit opzicht bepalend. Deze worden als activiteiten voor ouderen ervaren, als ouderwets, moeilijk en saai. Vooral muziek en zang moeten het ontgelden. De sfeer is heel belangrijk. Verder wordt de hokjesgeest als negatief ervaren, het niet openstaan voor twijfelaars, het geen ruimte bieden voor verschillende meningen en te weinig voor dialoog. Allergisch zijn ze voor controle en claim. Wat betreft de inhoud zijn er meer problemen met de pretenties dan met de leer. De leer lijkt in de beleving van veel jongeren helemaal niet belangrijk. En wat de identiteit betreft zijn er twee groepen: mensen die vinden dat de kerk identiteit verliest door zich teveel aan te passen aan de samenleving of aan het leven van de hedendaagse mensen. De anderen vinden dat de kerk niet aan het ideaal voldoet (gedrag van kerkmensen, verdeeldheid). Tussen ouderen en jongeren wordt m.b.t. geloofsbeleving een kloof ervaren.

In hoofdstuk 5 wordt een overzicht geboden van de uiteenlopende verwachtingen van jongeren aan de ene kant en de kerk aan de andere. Jongeren verwachten hulp en steun voor hun geloof en het eigen leven, vooral in moeilijke situaties. Verder is er groet behoefte aan gemeenschap, naar een open dialoog en ontmoeting, zonder controle en claim. Tot slot is de vormgeving heel belangrijk: het gaat niet primair om de kerk of de godsdienst maar om hun eigen (geloofs)leven. De kerk daarentegen gaat er vanuit dat zij een goddelijk gegeven is, waaraan leden zich moeten aanpassen. Verder verwacht de kerk dat leden door toetreding instemmen met een bepaalde leer en geloofsbeleving, waarbij wordt uitgegaan van een bepaalde eenheid op dit punt. Daarnaast verwacht de kerk van haar leden dat zij verplichtingen t.o.v. de kerk op zich nemen, deelnemen aan activiteiten en meebouwen aan de gemeente. Tenslotte wordt van de leden verwacht dat zij in deze wereld christelijk leven en samen met de gemeente in en aan deze wereld willen werken. Kortom: er is een grote discrepantie tussen de verwachtingen van de jongeren en die van de kerk.

In een epiloog pleiten ze ervoor dat de kerk anders moet. Dit gaat op dit moment voorbij aan het doel van mijn onderzoek.

A.G.Knevel (samenstelling), *De Boodschap en de Kloof. Communicatie van het Evangelie in een postmoderne tijd. Onderzoek, analyse, beantwoording* (1997)

Eigenlijk valt dit onderzoek buiten de doelstelling van waar ik naar op zoek ben: het is geen specifiek onderzoek onder de protestants-christelijke *jeugd*, maar onder de achterban van de EO. Toch neem ik de gegevens mee, omdat onderzoeken schaars zijn en ook dit onderzoek wellicht interessant is, om te zien hoe christenen in de samenleving staan.

De belangrijkste onderzoeksvragen waren: in hoeverre kan de EO-achterban als orthodox-christelijk worden aangemerkt? Hoe stellen zij zich op jegens de samenleving? In hoeverre wordt hun geloof en levenswijze door maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloed? 794 leden werden (telefonisch) geïnterviewd.

Het boek bevat de toespraken gehouden op het congres waar de onderzoeksresultaten werden gepresenteerd en besproken. Ik concentreer me nu alleen op het hoofdstuk waarin de uitkomsten van het onderzoek worden geanalyseerd (door dr.H.C.Stoffels).

Allereerst wordt duidelijk dat de EO-achterban een zeer sterk kerkelijk-meelevende groep is. 58% van de ondervraagden blijft zich rekenen tot de kerk waarbinnen men is opgegroeid. Vele anderen hebben de overstap gemaakt naar 'vrije groepen'. Vrijgemaakt-gereformeerden zijn hun kerk het meest trouw (93%). 80% gaat minstens eenmaal per week naar de kerk. Ook nemen velen (64%) regelmatig deel aan allerlei kerkelijke activiteiten. Bij een ruime meerderheid (84%) is de betrokkenheid bij de plaatselijke gemeente de laatste jaren gegroeid of tenminste gelijk gebleven.

Ouders (moeder 84%, vader 73%) hebben een positieve invloed op de wijze van geloven uitgeoefend. Ook de partner (53%), vrienden (62%) en mede-kerkleden (62%) spelen een belangrijke rol, evenals de rol van een tv-persoonlijkheid (41%). 52% zegt dat een keerpunt in het leven zorgde voor een nieuwe persoonlijke binding met het geloof (bij evangelischen 83%, bij vrijgemaakt- en Nederlands-gereformeerden is dat 25%). Meer leden van 35-54 jaar (61%) zeggen zo'n 'ommekeer' te hebben meegemaakt dan jongeren (455) of ouderen (48%).

De 'orthodoxie' wordt gemeten aan instemming met een aantal geloofsuitspraken. De EO-achterban blijkt behoorlijk orthodox. 95% gelooft in leven na de dood, 94% in het bestaan van de hemel, 80% in dat van de hel, 91% in het bestaan van de Duivel, 91% in dat van Adam en Eva en 97% in Jezus de Zoon van God.

Vrijgemaakt-en Nederlands-gereformeerden (94%), evangelischen (89%) en bevindelijk-gereformeerden (88%) zijn het meest orthodox. Opvallend is dat jongere EO-leden 'orthodoxer' zijn dan oudere (resp. 81% en 65%).

De middengroep is ook hier weer het sterkst: 87%.

Naar de opvatting van velen is het geloof de afgelopen tijd meer iets van hen zelf geworden en tegelijk sterker.

Het accent is meer komen te liggen op 'vertrouwen' en minder op 'weten', meer op 'mogen' en minder op 'moeten', meer op de persoonlijke relatie met Christus, dan op allerlei regels en opvattingen. Een verschuiving van 'leer' naar 'beleving'. Ook hier geldt dat weer meer voor 35-54-jarigen dan voor ouderen en jongeren.

Vrijgemaakt- en Nederlands-gereformeerden en evangelischen zeggen relatief vaker dan anderen dat het geloof een (zeer) grote rol speelt in het leven (93% t.o.v. 83%) en praten ook vaker met anderen over het geloof (resp. 42% en 45% t.o.v. 36%).

Een sterk geloof wordt belangrijker gevonden dan bijv. een goede gezondheid (55% resp. 20%). De cijfers van de Nederlandse bevolking zijn heel anders: resp. 5% en 60%.

Vrijwel alle EO-leden geloven in God. 79% twijfelt nooit aan zijn bestaan. Bijna iedereen (96%) ervaart minstens af en toe Gods nabijheid. 92% ziet God als liefdevolle Vader, ook 92% ziet God als trouwe Vriend.

Voor 91% is God degene die door het offer van zijn Zoon de schuld heeft verzoend en voor 88% is God de almachtige, hoog verheven God. 66% zegt dat God een bedoeling heeft met het lijden, maar slechts 31% zegt ook dat al het lijden uit Gods hand komt. Jongeren, hoger opgeleiden en ambtsdragers hebben meer moeite dit te zeggen dan oudere, lager opgeleide EO-leden en niet-ambtsdragers. 49% ziet de Duivel als 'auteur' van het lijden.

Bidden is zinvol zegt 97%, maar toch vraagt 41% zich wel eens af of er ook iemand is die naar het gebed luistert. 79% zegt dat God wel al het bidden hoort, maar niet alles verhoort.

Voor 78% van de ondervraagden heeft de Bijbel absoluut gezag over leer en leven. 53% neemt deel aan Bijbelstudie en voor 64% hebben Bijbelteksten een belangrijke rol gespeeld in het leven.

Een kleine meerderheid (53%) gelooft dat God de aarde in zes dagen van 24 uur heeft geschapen, 35% gelooft wel in Gods schepping, maar niet precies in zes dagen.

73% stemt in met de uitspraak dat alleen wie zich tot God, de Vader van de Here Jezus Christus, bekeert, het eeuwige leven zal beërven. Tegelijk zegt maar 35% dat ieder die niet Jezus Christus als persoonlijke Verlosser erkent, naar de hel gaat. En ook weer 35% onderschrijft dat Gods liefde zo groot is dat Hij niemand verloren zal laten gaan.

Problemen met het huwelijk van een zoon of dochter met iemand van een andere kerk heeft maar 16% (vrijgemaakt- en Nederlands-gereformeerden 27%), met iemand van een ander geloof 79% en met iemand die niet gelovig is 72%. Een nipte meerderheid (52%) vindt dat in alle godsdiensten toch wel iets goeds zit, een iets grotere groep (65%) is van mening dat je elkaar vrij moet laten in het geloof.

Slechts 17% acht een vrouwelijke diaken in strijd met de Bijbel, 55% vindt dat een vrouwelijke predikant mogelijk moet zijn. 49% is van mening dat de kerk de gaven van vrouwen onvoldoende gebruikt. Ongeveer de helft van de EO-aanhang (51%) kan zich vinden in de stelling dat in het gezin de man kostwinner hoort te zijn.

Vrijgemaakt-en Nederlands-gereformeerden, Samen-op-Weggelovigen en niet-kerkelijken kunnen zich in verhouding het minst in deze traditionele rolverdeling vinden.

75% is van mening dat je zoveel mogelijk met je partner samen moet doen; slechts 23% vindt dat een relatie tussen man en vrouw pas goed is, als ze elkaar helemaal vrij laten. Een buitenechtelijke relatie is voor de meesten (87%) teken dat er iets in de relatie mis is, en seks voor het huwelijk wordt door 63% afgewezen.

Alternatieve samenlevingsvormen kunnen op weinig sympathie rekenen.

Vrijwel iedereen (98%) vindt je inzetten voor de naaste en plichten nakomen belangrijk, maar tegelijk wil 86% ook van het leven genieten.

Ongeveer een derde (35%) is van mening dat christenen nauwelijks nog invloed hebben in onze maatschappij en 33% vindt het moeilijk zich in deze maatschappij als christen staande te houden. Jongeren en hoger opgeleiden zijn minder pessimistisch dan ouderen en lager opgeleiden. 26% van de ondervraagden verwacht een grote opwekking, 51% een spoedige wederkomst en eveneens 51% dat er in de toekomst minder vrijheid zal komen voor christenen.

Conclusies: De vasthoudendheid van de christelijke orthodoxie, ook of juist onder de jongere generaties, is opmerkelijk en vertoont binnen de kaders van de evangelisch-reformatorische zuil, geen duidelijke tekenen van verzwakking. De wending van een dogmatisch belijnd geloof, sterk gebonden aan afzonderlijke kerkgenootschappen, naar een meer gevoelsmatig, subjectief, op persoonlijke ervaring gericht geloof, werkt de oecumene in orthodox christelijk Nederland in de hand. De grote ondersteuning voor zowel sociale als meer op de eigen persoon gerichte waarden geeft aan dat orthodoxe christenen het goede van bepaalde moderne ontwikkelingen graag willen combineren met oude, op de gemeenschap gerichte tradities. De overstap die velen gemaakt hebben naar een andere kerk of geloofsgemeenschap geeft aan dat ook in deze kringen individuen in toenemende mate zelf hun keuzen willen maken, echter niet ten koste van wat zij als de aloude geopenbaarde waarheid zien.

C.G.Geluk, *Traditie als beweging. Jongeren en het oorspronkelijke geloof, (1996)*

In dit boekje doet drs. Geluk verslag van een onderzoek dat hij heeft verricht onder tien jongvolwassenen (20-25 jaar) die geacht worden 'zelfstandig te geloven', die er voor hebben gekozen hun plaats binnen de gereformeerde traditie in te nemen. Zijn probleemstelling is o.a.: „Hoe functioneert de gereformeerde traditie in de leefwereld van hervormd-gereformeerde jongeren?” Subvragen zijn: „Komen wij wat in deze traditie 'bevinding' wordt genoemd ook bij deze jongeren tegen? En: ervaren zij deze traditie als zingevend in hun leven?”

In zijn woord vooraf constateert Geluk, dat binnen de gereformeerde traditie niet alleen steeds meer jongeren vervreemden van kerk en geloof, maar dat ook steeds meer „authentiek gelovige jongeren” vervreemden van de eigen traditie. Vandaar zijn insteek bij de traditie.

Het boek kent drie delen: verkenning, beweging en bezinning.

In deel 1 (verkenning) wordt in hoofdstuk 1 een korte inleiding gegeven op de wereld van de jongeren en de kerkverlating. Ter sprake komt de 'Open brief' die een aantal hervormden in 1990 schreef om o.a. hun zorg te uiten over de omslag in de cultuur die momenteel gaande is. Citaat eruit: „Wij signaleren bij veel ambtsdragers een grote vrees om zelfs maar in gesprek te gaan over concrete zaken als liturgie, de plaats van het kind in de kerk, nieuwe gemeenschapsvormen in de gemeente e.d. Naar onze overtuiging is het onverantwoord om allerlei vragen die in dit verband in de gemeente leven onbespreekbaar te verklaren. Zo worden vormendienst en conservatisme bevorderd. Daardoor wordt voor met name veel jongeren en buitenstaanders, die door taalgebruik en wijze van formuleren de inhoud van de psalmen en formulieren zich niet direct eigen kunnen maken en die zich niet aangesproken voelen door de manier waarop wij ons kerkelijk leven inrichten, een barrière opgeworpen.” Geluk heeft de indruk dat het probleem („dat zeer onderschat wordt”) is dat de gereformeerde traditie teveel een gesloten traditie is.

In hoofdstuk 2 doet hij verantwoording van de opzet van het onderzoek. Hij plaatst opmerkingen van methodische, theologische en dogmenhistorische en tenslotte van godsdienstpedagogische aard.

In hoofdstuk 3 geeft hij de onderzoeksresultaten. Deze zijn voor mij op dit moment het interessantst. Allereerst die m.b.t. het zelfstandig geloven. Uit het onderzoek blijkt dat de ondervraagde jongeren zichzelf ten aanzien van het geloof als zelfstandig ervaren. Op basis van de criteria 'persoonlijke verwerking en van daaruit komen tot een bewuste en gemotiveerde keuze', concludeert Geluk, dat dit inderdaad voor negen van de tien ook daadwerkelijk het geval is. Verder blijken twijfels en crises een belangrijke rol te spelen in de persoonlijke verwerking en keuze m.b.t. het geloof. Bijbellezen en gebed hebben een vaste plaats in hun leven. Het geloof is echt iets van henzelf geworden, wat daaruit blijkt, dat ze niet weglopen voor de consequenties ervan in hun dagelijks leven, ook al kost dat moeite en strijd.

Vervolgens over plaats en betekenis van de kernpunten van de gereformeerde traditie. De Bijbel heeft in het leven van de ondervraagden een centrale en bepalende plaats. De belijdenisgeschriften genieten weinig bekendheid, maar voorzover wel bekend (HC) ervaren ze die als positief. Ook het verbond wordt positief beleefd. De uitverkiezing wordt een moeilijk onderwerp gevonden, maar de verkiezing zelf staat niet ter

discussie. De kerk is een vast gegeven. Noodzaak en betekenis van het bijwonen van de erediensten wordt niet betwijfeld. Opvallend is dat voor degenen die betrokken zijn bij Bijbelstudiegroepen, dat deze kringen en de gesprekken met leeftijdgenoten over het geloof veel meer voor hen betekenen en van grotere vormende waarde zijn dan de kerkdiensten. Het besef van zonde en genade is bij 9 van de 10 jongeren in meerdere of mindere mate aanwezig. Dit blijkt uit de persoonlijke manier waarop zij daarover spreken. Bij alle jongeren leeft het besef dat het geloof consequenties heeft. 'Navolging' en 'wereld' roepen meer op dan 'heiliging'. Zondebesef (tekortschieten) komt juist hier aan de orde. Meerderen ervaren het werk van de Heilige Geest, hoewel dit niet door allen zo benoemd wordt: ze zeggen eerder dat ze ervaren dat God in hun leven aan het werk is. Verder kan gezegd worden dat er geen sterk historisch besef aanwezig is.

Tenslotte over de beleving van de traditie. Deze is voor de jongeren waardevol, met name het centrum: het Woord, het geloof, het dienen van God. Maar niemand zegt: deze traditie is het nu voor mij. Het begrip 'bevinding' heeft geen geëigende plaats in hun leven. De relatie tussen de gereformeerde traditie en de leefwereld van de jongeren wordt door henzelf teruggebracht tot de relatie tussen datgene wat de basis is van die traditie: het Woord en hun leefwereld. Moeite is er met discussies over uiterlijkheden (kleding). Over de taal die binnen de gereformeerde traditie wordt gebruikt wordt verschillend gedacht, maar iedereen is het er wel over eens dat vanuit de samenleving gezien de kerktaal onverstaanbaar is. De meeste jongeren staan heel open in de gereformeerde traditie, die zij veelal als te gesloten ervaren.

Concluderend: de ondervraagde jongeren uiten zich over de gereformeerde traditie aan de ene kant met betrokkenheid en liefde, aan de andere met moeite. Er is een sterke betrokkenheid op en liefde voor de Schrift en de mensen die zij binnen de traditie om zich heen hebben (ouders, leeftijdgenoten). Er is moeite op het punt van a) de prediking (te weinig actueel en tijdbetrokken); b) het taalgebruik in de kerk; c) de gemeente die als gemeenschap beter zou moeten functioneren; d) de discussies over uiterlijkheden en e) het gesloten karakter van wat zij onder 'de gereformeerde traditie' verstaan.

Het begrip 'bevinding' zegt hen weinig of niets. Wel is er sprake van geloofservaring en authentieke geloofsuitingen.

De traditie wordt niet als zingevend ervaren (omdat de traditie niet bewust aanwezig is). De kerkelijke omgeving echter wel. Zin en zingeving heeft voor deze jongeren alles te maken met het Woord. Het Woord is voor hen de centrale zingevingbron.

Eindconclusie is dat een vervreemding van het eigene van het gereformeerd-zijn kan worden geconstateerd.

Verder gaat Geluk in zijn boekje in op wat traditie is en wat de verhouding zou moeten zijn tot de Schrift, en geeft hij aanbevelingen voor jeugdbeleid. Dit gaat op dit moment echter voorbij aan mijn doelstelling.

E.Middel, ...Maar gij geheel anders...Een onderzoek naar overeenkomsten en verschillen tussen Gereformeerde en niet-Gereformeerde jongeren ten aanzien van identiteit, psychosociale ontwikkeling, relaties met ouders en leeftijdgenoten, opvattingen over relaties en maatschappij en jeugdcentrisme, doctoraalscriptie Jeugd, gezin en levensloop, Rijksuniversiteit Utrecht (1994)

Doel van het onderzoek was een beschrijving geven van de gereformeerde jongeren en de gegevens vergelijken met de uitkomsten van het onderzoeksrapport 'Wendingen in de Levensloop' (WIL) uit 1991. In totaal hebben 148 jongeren (waarvan 90% gereformeerd (vrijgemaakt)) meegedaan. Van hen waren er 78 man en 70 vrouw. De verdeling naar leeftijd (12-14 en 15-17) en naar schooltype (Mavo, VWO) was ongeveer fifty-fifty. Het betrof een schriftelijk onderzoek, met vragen uit het WIL-project, op de punten identiteit, psychosociale ontwikkeling, relaties, rolverdeling, samenlevingsvormen, autoritarisme, etnocentrisme, seksisme en jeugdcentrisme. De auteur geeft eerst theoretische achtergrondinformatie op grond waarvan zij vervolgens een aantal hypothesen bouwt, die zij vervolgens op juistheid toetst. De uitkomsten van het onderzoek:

1) Identiteit: de religieuze identiteitsontwikkeling (die je bij gereformeerde jongeren mag veronderstellen) lijkt geen invloed te hebben op de algemene identiteitsontwikkeling in die zin, dat het geen invloed heeft op het zelfvertrouwen, het positieve zelfbeeld en het vertrouwen in de toekomst. De binding in relaties is bij meisjes sterker dan bij jongens en neemt bij het ouder worden ook toe. De schoolse identiteit (het zelfvertrouwen en de zekerheid die ze ontleen aan school) ontwikkelt zich op dezelfde manier als bij andere jongeren.

2) Psychosociale ontwikkeling: meisjes ervaren meer psychische stress en depressiviteit. Ook de ervaren fysieke gezondheid is bij meisjes lager dan bij jongens. Dit verschilt niet van de WIL-uitkomst. Opvallend is dat dat ook geldt voor de gedachte aan zelfmoord: 15% van de gereformeerde jongeren geeft aan een enkele keer tot heel vaak aan zelfmoord te denken. Ouders hebben een positieve invloed op het algemeen welbevinden. Toch is dat welbevinden bij gereformeerde jongeren lager dan bij andere jongeren. Op het ervaren van psychische stress en depressiviteit scoren gereformeerde jongeren hoger.

3) Relaties: ook bij gereformeerde jongeren neemt bij het ouder worden de sociale steun van ouders af en die van leeftijdgenoten toe. De invloed van de vader neemt sterk af, die van de moeder blijft ongeveer gelijk. De groep jongens van 15-17 jaar vormt een uitzondering: de invloed van de ouders op de vrije tijd, de invloed van de

moeder op het gebied van relaties en school ligt hier bij gereformeerde jongeren beduidend lager dan bij jongeren uit het WIL-project. Ten aanzien van de gezagsvraag zijn gereformeerde jongeren behoorlijk traditioneel. Blijkbaar is de relatie van gereformeerde jongeren niet alleen gebaseerd op gezag.

4) Maatschappelijke opvattingen: gereformeerde jongeren zijn over het algemeen traditioneler en conservatiever dan jongeren uit het WIL-project. Alleen op het punt van ethocentrisme zijn er geen verschillen. Jongens blijken behoudender dan meisjes. Opvallend zijn de gegevens over samenwonen: van ongehuwd samenwonen zonder kinderen zegt 40% van de gereformeerde jongeren dat het 'niets uitmaakt' of dat het 'aanvaardbaar' is en maar 53% vindt samenwonen als voorbereiding op het huwelijk 'onaanvaardbaar'.

5) Jeugdcentrisme: (= de weigering van jongeren zich aan te passen aan de maatschappij zoals die op dat moment reilt en zeilt) jongens scoren hier hoger dan meisjes en mavo-leerlingen weer hoger dan VWO-ers. Ook heeft geringe steun van de ouders invloed op een hogere score bij jeugdcentrisme. Het gegeven dat jongens hier hoger scoren kan te maken hebben met het feit dat zij meer dan meisjes in groepen optrekken. Meisjes zijn meer bezig met 'twee-relaties'. Deze verklaring wordt ondersteund door het feit dat meisjes meer steun ervaren van hun beste vriend of vriendin dan jongens. Opvallend is nog dat hoge scoorders bij jeugdcentrisme ook toleranter zijn dan lage scoorders. Dit geeft steun aan de veronderstelling dat gereformeerde jeugdcentristen zich (ook) afzetten tegen de kerk.

De auteur meldt in een evaluatie dat het opvallend is dat de gereformeerde jongensgroep van 15-17 regelmatig afwijkt van die uit het WIL-project. Bij de gereformeerde jongeren in deze leeftijdsgroep is de relationele binding en de schoolse binding duidelijk minder. Ten aanzien van de relaties met de ouders zagen we al hetzelfde beeld: de invloed van de ouders op het gebied van vrije tijd is significant minder. Zijn de gemiddelde gereformeerde jongeren conservatiever op het gebied van gezag, zo niet de gereformeerde jongens van 15-17 jaar. Zij stemmen ook het meest in met jeugdcentrisme. Ze hebben minder eerbied voor gezag en kunnen dus sneller in opstand komen tegen de gang van zaken in de kerk. Dat wordt ook ondersteund door het feit dat ze minder steun van hun vrienden krijgen dan meisjes uit dezelfde leeftijdscategorie.

S.de Jong, *Geloof tussen oud en jong* (1993)

Deze gereformeerde (vrijgemaakte) predikant heeft een onderzoek gedaan onder catechisanten en hun ouders in de classis Leeuwarden. Hij legde hen zo'n tachtig vragen voor over omgang met de Bijbel, persoonlijk geloof, levensstijl, gebed, kerk en kerkelijk leven. Er werkten 70 jongeren en 65 ouders mee.

Enkele belangrijke uitkomsten m.b.t. de jongeren zijn:

89% vindt Bijbelstudie belangrijk, maar 72% leest (bijna) nooit voor zichzelf uit de Bijbel. 84% begrijpt wel wat er in de Bijbel staat en twijfel of het waar is wat er in de Bijbel staat doet 88% niet. 76% geeft aan dat Bijbellezen helpt bij persoonlijke problemen.

80% bid (heel) vaak voor zichzelf. 90% is er zeker van kind van God te zijn en 99% gelooft altijd of meestal wel dat God alles in de wereld bestuurt. 87% vindt catechisatie zinvol en 80% de vereniging. 70% is er van overtuigd in de goede kerk te zitten en 76% vindt het nodig om twee keer naar de kerk te gaan. 92% ziet de toekomst als christen positief tegemoet.

60% ervaart (bijna) nooit iets van de 'gemeenschap der heiligen' en 38% snapt van de zondagse preken weinig. 72% bezoekt (bijna) nooit een vergadering waar over kerk of geloof wordt gesproken, 53% vraagt zich (bijna) nooit af waarom niet iedereen in de hemel komt, en 51% weet niet of ongelovige mensen later in hel zullen komen. 65% leest (bijna) nooit het Nederlands Dagblad, 74% zo goed als nooit het kerkblad en 85% (bijna) nooit het verenigingsblad. 79% kan niet aan anderen duidelijk maken waarom ze niet christelijk gereformeerd zijn en 47% waarom niet 'synodaal'. Eveneens 47% kan niet het verschil aangeven tussen de vrijgemaakte kerk en een pinkstergemeente.

59% heeft er geen bezwaar tegen om verkering aan te gaan met iemand uit een andere kerk (denominatie) en 37% niet met iemand die helemaal niet gelooft. Pakweg 36% kijkt (heel) vaak naar 'onbenullige' tv-programma's, 66% (heel) vaak naar speelfilms en slechts 67% gaf aan nooit naar erotische programma's te kijken. 33% vindt dat een jongen en een meisje met elkaar naar bed mogen voordat ze getrouwd zijn en 26% vloekt vaak. 38% komt (heel) vaak in een bar of discotheek, 76% vraagt niet om stilte als ze bij ongelovigen moeten bidden en 66% wil niet meewerken aan evangelisatiewerk in de eigen gemeente. 78% geeft aan nooit iets te hebben gemerkt van onbegrip of minachting vanwege het geloof.

Ouders blijken goed op de hoogte van het doen en denken van hun kinderen: het verschil tussen de antwoorden van jong en oud is vaak niet meer dan 10%. Er zijn wel een paar uitschieters: bij tv-kijken zit er een verschil van 23%, bij barbezoek 21% en bij het vloeken 24% tussen de antwoorden van oud en jong.

Er blijkt weinig gepraat te worden: over het Bijbellezen praat 51% van de ouderen en jongeren zo goed als nooit met elkaar, over het gebedsleven praat 68% vrijwel nooit en 66% van de ouderen praat nooit of meestal niet na over de preek.

Er blijkt dus een behoorlijke kloof te zitten tussen leer en leven van de jongeren. Hun opvattingen lijken heel gereformeerd, ze lijken behoorlijk zeker van hun zaak. Toch blijken ze maar heel weinig kennis te hebben en

zich in 'de wereld' behoorlijk thuis te voelen. Het lijkt er op dat gereformeerde jongeren probleemloos 'kerk en wereld' met elkaar combineren.

Tegelijk is opvallend dat ouders daar blijkbaar van op de hoogte zijn en zich lijken neer te leggen bij wat er met en bij de jongeren gebeurt.

De auteur pleit er dan ook voor dat de ouders de mouwen opstropen en werk maken van geloofsoverdracht en voorleving van het geloof.

J.van der Wal, *Kerkjeugd tussen wal en schip.Het kerkelijk functioneren van zelfstandig wonende jongeren, scriptie gemeentebouw Theologische Universiteit Kampen (Broederweg) (1993)*

Deze scriptie stelt de vraag aan de orde hoe een gemeente vorm kan geven aan de opvang en integratie van zelfstandig wonende jongeren, opdat de relatie van deze jongeren met God en met de gemeente versterkt wordt. Het bevat een literatuurstudie, een eigen onderzoek in de Gereformeerde kerk (vrijgemaakt) van Zwolle-centrum en bouwstenen voor jeugdbeleid 16+ in deze gemeente. Wij concentreren ons vooral op de onderzoeksresultaten. Het onderzoek is via een mondelinge vragenlijst afgenomen bij 16 jongeren uit de gemeente en 8 ambtsdragers. Eerst nu de gegevens van de jongeren:

1) De 'thuisbasis': de relatie met de ouders is gemiddeld genomen goed. Wel merken enkelen op dat ouders een negatieve invloed op het geloof hebben of geloven alleen maar zien als een systeem. De 'thuiskerk' heeft wat invloed betreft afgedaan, ondanks het feit dat velen er nog wel regelmatig 'kerken'. Ook het aantal contacten in de 'thuisplaats' neemt af.

2) De kerkdiensten: 60% gaat altijd naar de kerk, 28% 6 tot 8 keer per maand. De meeste diensten worden in Zwolle bijgewoond (65%), 23% nog in de 'thuiskerk'. Positief in hun nieuwe gemeente vinden ze de openheid en flexibiliteit. Negatief dat je je toch niet echt thuis voelt en opgaat in de massa.

Er is een voorkeur voor praktische preken met een goede doorzichtige structuur. Van de meeste preken blijft echter maar weinig 'hangen'. Bij de ene predikant is er meer oog voor de leefwereld dan bij de ander. 31% zegt dat in de gebeden aandacht is voor de positie van jongeren. Niet begrepen wordt waarom in diensten voor gehandicapten liturgisch opeens 'alles kan' en in gewone diensten niet. Contacten met volwassenen zijn zeldzaam, meestal zoeken de studerende jongeren elkaar wel op. Contact tussen werkende en studerende jongeren is niet optimaal: de werkenden hebben het idee door de studerende over het hoofd te worden gezien.

3) De toerusting: 2 jongeren geven aan dat de catechese voor hen geen stimulans was, 3 zijn er zeker door gevormd. Op de vraag waarom ze belijdenis hebben gedaan, antwoorden 5 jongeren dat ze de leer hebben aanvaard als 'juist' en omdat ze zien dat deze leer vraagt om realisatie in het leven. Voor een aantal is de belijdenis een momentopname geweest. Een geeft aan dat de geloofsvorming nog doorgaat. Een ander dat de keus voor God al eerder was gemaakt en nog iemand anders zegt dat ze de keus te vroeg heeft gemaakt. 12,5% neemt deel aan de jeugdvereniging en een even groot aantal aan activiteiten van de HBO-vereniging, 37,5% doet mee in een Bijbelkring en nog eens 37,5% doet nergens aan mee. Door sommigen was de keus voor de Bijbelkring heel bewust: ze rekenen daar op gemotiveerde leden. Frustratie over ervaringen op de jeugdverenigingen spelen meer een rol, nl. om af te haken.

4) De ambtsdragers: persoonlijke moeiten worden eerder met vrienden of familie besproken; daar is een echte relatie voor nodig. Werden problemen wel bij de ambtsdragers aangekaart, dan waren de resultaten teleurstellend: te standaard en te theoretisch; er wordt niet echt doorgevraagd. Over het algemeen hebben de ambtsdragers best interesse voor de jongeren en zijn de huisbezoeken plezierig. De kennismakingsbezoeken komen niet altijd uit de verf.

5) De predikant: 75% heeft de predikant op bezoek gehad. Dat wordt erg gewaardeerd. Ook via de preken spreekt hij de jongeren aan, zodat er al een pastorale relatie ontstaat. Z'n luisterhouding en openheid spreken erg aan. 81% van de jongeren is voor specifiek studentenpastoraat. Integratie in de gemeente wordt echter wel belangrijk gevonden. Sommigen willen niet 'apart' zijn. Er is behoefte aan een vaste ouderling ('als het klikt') na verhuizing en aan meer contactpunten (gespreksavonden).

6) Het diaconaat: 37,5% heeft de wijkdiaken nog nooit op bezoek gehad. Komen ze wel, dan wordt er niet echt gesproken over diaconale onderwerpen zoals 'omzien naar elkaar' (43,75% niet bij 37,5% niet van toepassing) of 'hulp bieden buiten de gemeente' (50% niet, bij 37,5% niet van toepassing). Wel wordt er gesproken over de eigen financiële situatie.

7) De omvang van de gemeente: de meeste jongeren kunnen zowel voor -als nadelen aanwijzen van een grote gemeente. Opvallend vaak wordt genoemd het nadeel dat 'contacten ontbreken'. Door de 'anonimiteit' wordt er veel geëxperimenteerd met leefstijlen. Tien jongeren zouden graag willen dat de kerk wordt verdeeld in drieën. De jongeren krijgen regelmatig bezoek van vrienden. Ongeveer de helft krijgt ook regelmatig andere jongeren uit de gemeente op bezoek. Volwassenen zijn de grote afwezigen. Omgekeerd gaan jongeren veel op bezoek bij vrienden, minder bij andere jongeren uit de gemeente en weinig naar volwassenen. Met vrienden wordt vaak inhoudelijk over kerk en geloof gepraat (44%) en ook in de gesprekken met jongeren onder elkaar overheerst het

inhoudelijke (40%). Gesprek over kerk en geloof tussen jong en oud ontbreekt vaak (56%). Het merendeel van de jongeren (56%) bezoekt nu geen gemeentevergadering. Jongeren worden daarin ook niet ingeschakeld. Zou dit wel zo zijn, dan zal dat voor een aantal een positief effect hebben. 37,5% doet mee aan de wijkavonden op avondmaalszondag. Zes jongeren zijn actief in het evangelisatiewerk. Stimulansen van de ambtsdragers om je in te zetten in de gemeente ontbreken veelal. Jongeren geven zelf aan, wel ingeschakeld te willen worden.

Dan nu - zij het wat korter - het verslag van de gesprekken met de ambtsdragers.

Er functioneert geen apart jeugdbeleidsplan. Ook is er geen overleg met de 'thuiskerken' van de jongeren. Als probleem wordt ervaren dat jongeren kunnen 'onderduiken' wanneer zij geen attest in Zwolle inleveren. Er is (de intentie tot) jaarlijks overleg met de GHBO. Het contact van de ouderling met de jongeren in z'n wijk beperkt zich vaak tot het jaarlijkse huisbezoek. Het huisbezoek is een gesprek, waarin de persoonlijke ervaringen rond geloof en kerk echt ter sprake komen. De kritische opmerkingen van jongeren worden serieus genomen. De predikant zegt dat de jongeren erg open zijn, een positieve instelling hebben en zich prima ontwikkelen als zelfstandige christen. Zorgen maakt hij zich over de groei van therapeutische hulpvragen en over het godsbeeld van de jongeren (afstandelijk). De ambtsdragers geven aan dat het overzicht van de kerkenraad op het Bijbelstudiewerk tekort schiet. Ook schakelt de raad de jongeren niet of nauwelijks in voor gemeentewerk. Kerkverlating komt regelmatig voor, maar niet alleen bij jongeren. Bovendien werkt een gemeente als Zwolle-centrum een beetje als vergaarbak voor jongeren die al moeite hebben met de kerk. Contacten met jongeren die wegglijden of vervreemden van de kerk worden als moeilijk ervaren.

L.van Driel en I.A.Kole, *Bij-tijds leren geloven. Verkenning van het educatief klimaat in een drietal kerkelijke gemeenten (1987)*

De onderzoekers doen een poging het educatief klimaat in een drietal kerkelijke gemeenten (2x Ned.Herv., 1x Ger.Gem.) te beschrijven, willen een aanzet geven tot kritische evaluatie van dat klimaat, willen de positie van jongeren in kerk en samenleving aan de hand van hun opvattingen over een aantal zaken nader bepalen, en geven tenslotte aan de hand van al hun onderzoeksresultaten aan voor welke keuzen de kerken staan en welke mogelijkheden en consequenties die keuzen met zich meebrengen.

In hoofdstuk 1 gaan ze in op opvoeden als een dialogisch gebeuren. Ze bespreken verschillende theorieën en opvattingen op het terrein van opvoeding en geloofsoverdracht en willen aan de hand daarvan criteria ontwikkelen om de vraag naar het educatief klimaat te kunnen beantwoorden. Voorvraag is, of ouderen voldoende beseffen dat zich een omslag in de cultuur heeft voltrokken. Criteria zijn, of er sprake is van ontdekken en horen (los van wat er overgebracht moet worden), op wiens gezag mensen geloven (op grond van eigen overtuiging of omdat anderen het zeggen), of er sprake is van gesprek (geen monoloog maar dialoog) en of er samen als generaties geleerd wordt (is er de intentie van jong en oud om te blijven leren).

In hoofdstuk 2 geven de auteurs een verslag gesprekken die ze hebben gevoerd met enkele (2x7) (betrokken) catechisanten en hun catecheten en van een onderzoek met een vragenlijst over de inhoud van geloven onder catechisanten (totaal 54 jongeren en 9 ouderen). Uitkomst van de gesprekken is globaal toch wel dat het educatief klimaat behoorlijk traditioneel is en met name gericht op geloofsoverdracht (dit geldt vooral voor de Ger.Gem.). Op basis van de enquête kan (voorzichtig) geconcludeerd worden, dat de meeste jongeren denken zoals de ouderen en dat 8 van de 10 klassiek en traditioneel geloven. Wel is er bij jongeren meer herkenning van modernere verwoordingen van het erfgoed dan bij ouderen. Met recht kan gesteld worden dat de meeste jongeren 'piepen zoals de ouderen zongen'. Maar ook dat bij een niet verwaarloosbaar deel (eenderde) van de jongeren er afwijkingen zijn van het gedachtegoed van de ouderen.

In hoofdstuk 3 worden globaal de uitkomsten weergegeven van een enquête die de auteurs hebben gehouden onder 1537 jongeren, allen leerlingen van 5 scholen voor allerlei vormen van voortgezet onderwijs. 40% is meisjes, 60% jongen. 15,2% hoort niet bij een kerk, 47,5% bij de Ned.Herv.Kerk en 10% bij de Geref.Gemeente. Ik zet even een aantal uitkomsten die voor mijn onderzoek interessant zijn op een rijtje. 17,6% leest bijna elke dag voor zichzelf de Bijbel, 6,5% tenminste een keer per week, 26,5% zo nu en dan en maar liefst 47,3% nooit. Bidden voor zichzelf doet 58,2% bijna elke dag en 22,3% nooit. 53,7% gaat iedere week naar de kerk, 23% nooit. 63,6% gelooft in God, 16,1% niet. Op de vraag of God je leven bestuurt antwoordt 21,4% 'nee', 24% 'misschien, maar dat weet ik niet helemaal zeker', 24,8% 'waarschijnlijk wel, maar ik weet het niet zeker' en 28,2% 'ja beslist'. 41,6% is voor het gevoel nog nooit in contact geweest met God of een hogere macht, 25,7% antwoordt hier 'misschien' en 14,5% 'ja beslist'. 48,3% gelooft in het bestaan van de Duivel, 32,2% niet. Dat Jezus de Zoon van God is, gelooft 71,1% wel en 10,6% niet. 59,7% gelooft in een leven na de dood. Dat het christendom de ene ware godsdienst is, vindt 51,2%.

'De kerk is saai', daar is 32,7% het mee eens en 42,2% niet. 57% is van mening dat de kerk iets van belang voor onze tijd heeft te bieden. 35,7% zou zijn problemen graag met een dominee of kerkenraadslid bespreken, 41,4% voelt daar niets voor.

81,8% wil zoveel mogelijk bereiken in het werk, spijbelen wordt niet erg gevonden 'als je maar niet gepakt wordt' (44,4%) en 51,1% maakt het veel uit wat andere mensen van hen denken. 63% is wel eens jaloers op

anderen. 'Nogal gauw eenzaam' voelt zich 17,2% terwijl 15,8% het gevoel heeft 'niet zoveel voor te stellen als mens'. Het verlangen om bij iemand raad te vragen is er bij 27,1%. Gastarbeiders zijn er teveel vindt 58,1%, gebruik van voorbehoedsmiddelen mag volgens 61,4% en 46,2% vindt het verkeerd om dronken te worden. Geslachtsgemeenschap buiten het huwelijk wijst 39,7% af, 38,4% niet. Tv-kijken heeft 16,9% de 'afgelopen week' niet gedaan, 14,4% 1 of 2 uur, 22,7% 3 tot 5 uur en 45% 6 of 7 uur. Naar de discotheek is 78,1% de 'afgelopen week' niet geweest, 17,9% 1 of 2 uur. De gegevens voor de jeugdclub zijn: 75,3% geen tijd, 21,4% 1 of 2 uur. Slechts 28,3% is lid van een jeugdvereniging.

Moeders zijn populair om dingen mee te bespreken: 52,4%, vaders iets minder: 41,9%.

Opvallend is, dat op heel veel vragen 'weet niet' relatief hoog scoort.

In hoofdstuk 4 worden de gegevens uit het onderzoek die betrekking hebben op 'zij die voor het gevoel bij een kerk horen' nader geanalyseerd. Terwijl eerder 83% van de jongeren invulde bij een kerk te horen, antwoordt op de vraag 'Behoor je voor je gevoel bij een kerk?' 58,2% 'ja'. Tussen die beide uitkomsten zit een opmerkelijk verschil van 25%!

Van de hervormde jongeren zegt 22% en van de gereformeerde gemeente jongeren 11% weleens iets meegemaakt te hebben dat je 'bekering' zou kunnen noemen. Mag je daaruit concluderen dat de overigen zich niet innerlijk verbonden weten met de Koning van de kerk? Dan is het de vraag, hoelang zij zich nog verbonden zullen voelen met de kerk. (Maar mogelijk speelt ook de definiering / de gevoelswaarde van het begrip 'bekering' hier een rol.)

Jongeren blijken nauwelijks te participeren in kerkdiensten. De bereidheid om dat wel te doen is ook niet groot. Is dat een illustratie van het consumptieve gedragspatroon dat bij moderne (jonge) mensen toonaangevend zou zijn?

Desgevraagd vinden jongeren het best zinvol op bepaalde punten (bijv. leren om christen te zijn) meer aandacht van de kerk te vragen, maar dat impliceert niet dat ze zelf ook mee zouden doen aan zo'n verdere bezinning of activiteit.

Meer dan de helft van de kerkelijk betrokken jongeren vindt de kerkdiensten niet saai. Ongeveer 40% vindt ze zelfs boeiend en interessant. Hooguit 15% vindt dat de diensten buiten het leven van de jongeren staat. 60% geeft voorkeur voor eigentijdse taal in de dienst, maar veel minder aan eigentijdse liederen. De vraag die zich opdringt is: legt men voor de kerkdienst andere maten aan dan voor andere zaken? Beleeft men de kerkdienst toch als iets apart? Een andere wereld waar andere normen en regels gelden dan in het gewone menselijke verkeer? Nader onderzoek zou hier gewenst zijn.

Bij de meeste jongeren staat de dominee er goed op. Hij is vriendelijk, staat niet buiten het leven, wijst veranderingen niet af, is gemakkelijk te benaderen en kan goed met jongeren opschieten. Dit ondanks het feit dat hij jongeren niet inschakelt bij het nemen van beslissingen.

De meeste jongeren vinden dat ouderen vriendelijk met elkaar en met hen omgaan.

Ongeveer de helft van de jongeren vindt dat de kerk jongeren ruimte moet geven om mee te kunnen denken over te nemen beslissingen. Ruim 1 op de 3 vindt dat de kerk zich moet aanpassen aan de tijd waarin wij leven.

Opvallend is ook hier weer dat heel veel jongeren op een aanzienlijk aantal punten niet zeker weten wat ze ervan vinden.

Dan vergelijken Van Driel en Kole de uitkomsten met uitkomsten van andere onderzoeken onder jongeren, om de vraag te kunnen beantwoorden of jongeren uit de Geref. Gezindte zich onderscheiden van andere jongeren. De conclusies zijn: Geen significante verschillen op het terrein van 'welbevinden en zorgen'; Significante verschillen bij verschillende vragen op het terrein van de 'moraal'. Daarnaast op een behoorlijk aantal items (bijna de helft) geen significante verschillen; Significante verschillen op het terrein van de religie; Waar verschillen werden geconstateerd, staan ger. gem. jongeren het dichtst bij de traditie; Met name bij de vragen rond 'moraal' en 'religie' is er een niet te verwaarlozen aantal jongeren in alle groepen, die niet scoren hetgeen je zou mogen verwachten. Algemeen is het beeld: hoe dichter je bij het centrum van de religie komt, hoe groter de verschillen.

Conclusie is verder, dat kerkelijk onderwijs existentiële betrokkenheid beoogt (bevindelijke kennis), maar dat de praktijk laat zien dat veel jongeren zeggen geen ervaring van God te hebben.

Slotconclusie van de auteurs is dan ook, dat het de vraag is of de omslag die we in onze cultuur beleven door de kerken in de Gereformeerde Gezindte herkend wordt. Als de drie gemeenten die aan het onderzoek hebben deelgenomen maatgevend zijn, dan menen ze - gelet op de te geringe reactie op de nieuwe tijd, zich uitend in een andere benadering van jongeren en het pogen gestalte te geven aan het dialogisch leren - te moeten stellen dat de vraag naar herkenning eerder negatief dan positief moet worden beantwoord. Van Driel en Kole menen dat dit geen goede zaak is, gelet op het sterke vermoeden dat ze op basis van hun onderzoek hebben gekregen, dat jongeren uit de Geref. Gezindte, weliswaar op een aantal punten significante verschillen vertonen met jongeren van andere kerkelijke denominaties, maar dat er bijna evenveel gebieden zijn aan te wijzen, waaronder zeer existentiële, waarin deze verschillen niet of nauwelijks aantoonbaar zijn. Dit rechtvaardigt het volgens hen niet dat er een apart - los van de nieuwe verworven inzichten in de theologie en de sociale wetenschappen - educatief

klimaat in stand gehouden wordt voor jongeren in de Geref. Gezindte. Fundamentele bezinning is gewenst, zo zeggen ze.

P.A. van der Ploeg, *Het lege testament. Een onderzoek onder jonge kerkverlaters* (1985)

Deze onderzoeker interviewde 16 jongeren die hun lidmaatschap van de Geref. Kerken (synodaal) opzegden. Hij zoekt naar hun motieven, terwijl ook gevraagd wordt of het 'oude geloof' door iets anders is vervangen.

Conclusies over waarom jongere kerkverlaters de kerk hebben verlaten:

* De jongeren verlieten over het algemeen de kerk omdat ze onverschillig stonden tegenover de kerk en onverschillig of sceptisch tegenover het kerkgebonden geloof;

* Dit was over het algemeen zo ondanks een opvoeding waarin bedoeld was het tegendeel te bereiken;

* Het ervaren van, en nemen van, afstand ten opzichte van kerk en kerkgebonden geloof, begon meestal rond 17-jarige leeftijd, dus terwijl men nog thuiswoonde, soms iets later, zodra men het huis uit was.

> de oorzaken van 'vervreemding' van de kerk moeten dus niet zonder meer in de bedoelingen van de ouders en ook niet zonder meer in de sprong van 'het-uit-huis-gaan' gezocht worden.

* in sommige gevallen waren de ouders het onderling niet eens over kerk en geloof. In deze gevallen stonden de relevantie en de geldigheid van de 'gereformeerde' betekenissen, normen en waarden steeds ter discussie tijdens de opvoeding. De overdracht van 'gereformeerde' betekenissen enz. werd zodoende bemoeilijkt.

* In veel gevallen werd nauwelijks of nooit over kerk en geloof gesproken; in de meeste gevallen was gezamenlijk bidden en bijbellezen weliswaar gewoonte, maar was het een inhoudsloze, een betekenisloze gewoonte; in de meeste gevallen was regelmatige kerkgang weliswaar gebruik, maar bleef het voor de kinderen/jongeren in kwestie inhoudsloos, betekenisloos.

> de speciale gelegenheden om 'geref.' betekenissen enz. te realiseren en over te dragen werden in de meeste gevallen dus niet aangegrepen of tevergeefs aangegrepen om dat er van realisering en/of overdracht niks terecht kwam.

* Het is per geval verschillend in hoeverre er in het alledaagse leven tijdens de primaire socialisering 'geref.' betekenissen enz. gerealiseerd worden. Dit hangt af van twee dingen: van de mate waarin 'geref.' betekenissen enz. deel uitmaakten van 'alledaagse' betekenissen enz. van de ouders. En van de 'gereformeerde' van de sociale omgeving.

Voor inleiding in de 'geref.' werkelijkheid is het nodig dat de bouwstenen van die werkelijkheid, de 'geref.' betekenissen enz. overgedragen worden. Om dit te bewerkstelligen moet hun relevantie en geldigheid blijken. Hieraan heeft het in de meeste gevallen blijkbaar nogal ontbroken en wel op de meest cruciale punten. Wanneer zelfs de speciale gelegenheden al niet of ontoereikend aangegrepen worden, wat kan er dan van de andere gelegenheden verwacht worden?

> de inleiding in de 'geref.' werkelijkheid tijdens de primaire socialisering is in de meeste gevallen - op zijn zachtst gezegd - niet optimaal geweest. De 'vervreemding' van de kerk heeft in de meeste gevallen dus haar wortels in de primaire socialisering.

* De secundaire socialisering hebben duidelijk bijgedragen aan de 'vervreemding' van de kerk in de meeste gevallen. Belangrijke oorzakelijke factoren zijn: a) verandering van sociale omgeving en b) afnemende belangrijkheid van de ouders;

* Op het snijvlak van primaire en secundaire socialisering tenslotte is ook nog een factor gevonden die in sommige gevallen bijgedragen kan hebben aan de 'vervreemding' van de kerk. De ouders als belangrijke 'dragers' van 'geref.' betekenissen enz., lukte het vaak niet om die betekenissen enz. zinvol te beargumenteren en te legitimeren, zodra die ter discussie stonden voor de jongeren.

Conclusies over of jonge kerkverlaters nog geloven en zo ja, hoe:

* wordt religie substantieel gedefinieerd (= verwijzing naar een andere werkelijkheid) dan speelt religie nauwelijks of geen rol voor de jongere kerkverlaters;

* de dominante werkelijkheidsopvatting is: nu, zelf en/of samen met anderen, maken wat er van te maken valt, zo veel mogelijk genieten zonder te veel verwachtingen te hebben;

* men is nauwelijks of nooit bezig met vragen over de zin en het doel van het leven, de dood e.d.;

> religie, opgevat als werkelijkheidsopvatting waarin verwezen wordt naar een andere werkelijkheid of als het zingevende, neemt in het leven van de jongere kerkverlater geen of hooguit een zeer geringe plaats in.

Volgens Van der Ploeg kan de kerkverlating niet verklaard worden door oorzaken voor 'vervreemding' te zoeken in het jongere-zijn, door te wijzen op politiek engagement, op de psycho-sociale ontwikkelingsfase of op andere al of niet vermeende kernmerken en of eigenschappen van jongeren. Het jongere-zijn was slechts aanleiding, en dan niet voor vervreemding van de kerk, maar voor het opzeggen van een inhoudsloos formeel lidmaatschap. De oorzaken moeten worden gezocht in de 'binnen-kerkelijke-secularisatie'. > is het wel een jongerenprobleem? „Het de kerk meest bedreigende probleem, de secularisatie en vooral de binnen-kerkelijke secularisatie, wordt dankzij de mythe dat men van doen heeft met een te verhapstukken jongeren-probleem, verdrongen.” (195)

De kerk en het kerkgebonden geloof, zijn voor de jongere kerkverlaters van nul en generlei waarde. Vervanging (andere vormen van religie) is dan overbodig en feitelijk onmogelijk.

Voorzichtig lanceert Van der Ploeg de stelling dat in onze samenleving ook van secularisatie sprake is indien religie veel breder wordt opgevat dan alleen 'kerk en kerkgebonden geloof': ook indien religie substantieel en zelfs functioneel gedefinieerd wordt, is onze samenleving een seculariserende. „Dit zou inhouden dat niet alleen de kerk en het kerkgebonden geloof langzaam-maar-zeker uit onze moderne samenleving verdwijnen, maar dat ook het geloof in het algemeen en zelfs het hebben van een zingevende werkelijkheidsopvatting langzaam-maar-zeker verdwijnende fenomenen zijn.” (201)

J.van der Ploeg en O.B.Wiersma, *Jongeren en geloof.Een onderzoek naar de beleving van christelijk geloof bij jongeren uit de Gereformeerde Kerken (1984)*

Dit is een verslag van een onderzoek onder de jeugd van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Doel was te achterhalen wat de jongeren in onze kerken bezighoudt en ook op wat voor manieren zij spreken over zaken die hen bezighouden en hoe ze hun geloof hierbij betrekken. Er deden 111 jongeren tussen 15 en 25 jaar aan het onderzoek mee. De gemiddelde leeftijd was 20,5 jaar, 47% bestond uit jongens, 53% uit meisjes. 68% was belijdend lid, 67% woont nog bij de ouders en 60% heeft nog geen vaste relatie. Er is gebruik gemaakt van een enquête met vooral gesloten vragen over een aantal onderwerpen.

1. Vrijtijdsbesteding: veel jongeren besteden veel tijd aan popmuziek (77%) en lezen (71%), minder aan tv-kijken (46%) en weinig aan café- en barbezoek (11%) of bioscoop (7%). 84% heeft het idee dat het de tijd goed besteed. Van de jongeren heeft 70% op een of meer punten problemen met de in de vragenlijst genoemde vrijtijdsbestedingen.

2. Relaties en gesprekken: verreweg de meeste jongeren kunnen goed met hun ouders opschieten (92%) en hebben vrienden/vriendinnen (91%). Ze praten met vrienden vaker over problemen dan met ouders (resp.54% en 34%). Zelden wordt een predikant of ouderling geconsulteerd (5%), en deze gesprekken blijken dan ook nog vaker minder te helpen. De jongeren die met hun ouders praten, zeggen dat het wel goed is eens de visie van een ander te horen. Verder geven ze aan dat je door het gevoel dat je ouders je begrijpen, wordt gestimuleerd om zelf problemen op te lossen. De jongeren die niet met hun ouders praten over hun persoonlijke problemen, geven als reden op, dat ze door hun ouders niet begrepen worden of dat ze na een gesprek nog niet weten wat ze moeten doen.

3. Seksualiteit: de meeste jongeren (59%) heeft nooit geslachtsgemeenschap gehad voor het huwelijk (blanco 26%, wel 15%). Van degenen die het wel hadden, hebben velen er problemen mee (21%). De meeste jongeren doen wel aan zelfbevrediging (55%). Schuldig daarover voelt zich 32%. De helft van de jongeren geeft aan dat ouders niet voldoende voorlichting hebben gegeven. Eenderde vindt dat echtscheiding wel mag.

4. Houding tav de Bijbel: de meeste jongeren (89%) begrijpen doorgaans wel wat er in de Bijbel staat, ze geloven dat het voor hen geldt (98%), proberen het in praktijk te brengen (69%) en geven aan dat Bijbel lezen helpt bij persoonlijke problemen (76%). Ongeveer 40% leest zelden of nooit voor zichzelf uit de Bijbel.

5. Geloofsbeleving: 49% van de jongeren vindt de geloofsbeleving in onze kerken theoretisch en niet blij. 35% vindt ook z'n eigen geloof theoretisch, maar 74% ook blij. De meesten hebben zelden twijfels over hun eigen geloof, vertrouwen meestal op God, zijn er voor zichzelf zeker van dat ze kind van God zijn en dat ze echt geloven. M.n. jongeren die wel twijfelen ervaren het geloof ook als theoretisch. Jongeren die er altijd voor zichzelf zeker van zijn dat ze kind van God zijn, vinden ook altijd dat ze echt geloven. Een kwart heeft problemen met de geloofsbeleving.

6. Bidden: verreweg de meeste jongeren (90%) bidden vaak voor zichzelf, weten wat ze bidden moeten en twijfelen er zelden aan of God ze hoort en of bidden helpt. Tegelijk heeft 40% op een of meer punten problemen met bidden.

7. Uitkomen voor je geloof: dat gaat gemakkelijker bij leeftijdgenoten van de kerk (82%), vrienden en vriendinnen (91%) en bij ouders (87%), dan bij leeftijdgenoten buiten de kerk (53%), burens (35%) en terloopse ontmoetingen (18%). 26% van de ondervraagden komt door studie of werk wel eens in conflict met z'n geloof; 39% kan vrijuit over z'n geloof met collega's praten. De 65% jongeren die op een of meer punten problemen hebben met het uitkomen voor het geloof, komen verhoudingsgewijs vaker door hun werk of studie in conflict met het geloof en kunnen niet met hun ouders vrijuit over het geloof praten.

8. Houding tav de kerk: Bijna tachtig procent van de jongeren heeft het gevoel de zondag goed te besteden, 85% is overtuigd dat 'ie in de goede kerk zit en 87% gaat graag naar de kerk. Ongeveer een kwart vindt het zelden prettig om naar catechisatie te gaan. Van de Bijbelstudievereniging worden nogal wat positieve opmerkingen gemaakt: 'Je kunt elkaar daar opbouwen en sterken in het geloof', 'je kunt er samen met je leeftijdgenoten praten over de Bijbel' en 'door vereniging krijg je vrienden en vriendinnen binnen de kerk'. Huisbezoek valt nogal slecht: 'Je kent ouderlingen slecht, want je ziet ze zo weinig', 'ze zouden vaker eens spontaan langs moeten komen', en 'ouderlingen weten niet wat er onder de jeugd leeft'. 80% van de jongeren heeft op een of meer

punten problemen met de kerk en met wat de kerk organiseert aan activiteiten. In vergelijking met de andere onderwerpen liggen hier volgens de jongeren zelf de meeste problemen.

9. Geloof, school en werk: de meesten hebben doorgaans het gevoel dat ze hun tijd goed besteden, komen door hun werk of studie zelden in conflict met hun geloof en hebben meestal plezier in hun werk of in school.

Sommige jongeren vinden het moeilijk een goede houding te vinden tegenover buitenkerkelijken.

10. Houding tav de toekomst: de meeste jongeren zijn optimistisch over verkering, huwelijk en de situatie voor christenen in de toekomst en ongeveer de helft is optimistisch over het kiezen van een beroep en is niet bang voor eenzaamheid. De meesten zijn pessimistisch over werkgelegenheid en oorlog.

De 40% die de toekomst op een of meer punten met zorg tegemoet ziet, zegt er o.a. dit van: 'Het is een rotwereld, ik voel me machteloos ten aanzien van de ellende om me heen', 'de mensen in onze kerk zijn zo strak', 'ik heb het gevoel op alle gebieden tekort te schieten' en 'ik ben er bang voor of ik mijn geloof wel zal vasthouden'.

Verder geven Van der Ploeg en Wiersma een overzicht van de uitspraken op open vragen die gesteld zijn. Er zijn in totaal 2289 uitspraken gedaan, daarvan zijn er 682 religieus en 1607 niet-religieus. Vervolgens maken ze onderscheid tussen een aantal categorieën (overtuiging, onzekerheid, onmacht, ervaring en relaties). Nu blijken de meeste uitspraken, zowel religieus als niet-religieus, te vallen in de categorie 'overtuiging' ('ik weet precies wat ik ervan moet vinden en wat ik in de lijn daarvan doen moet'), daarna in de categorie ervaring, vervolgens in die van de relaties, onmacht en tenslotte onzekerheid.

De auteurs geven daarna een uitwerking van de resultaten. Ze onderscheiden de volgende hoofdlijnen: 1) het tijdstip van belijdenis doen en de tijd dat het doen van belijdenis geleden is, maken verschil voor de beleving van het religieus volwassen zijn (= rijpheid van geloof van de jongere, die God kent, op Hem vertrouwt en z'n houvast vindt bij Christus). Het doen van belijdenis is duidelijk geen eindpunt in de religieuze ontwikkeling; 2) gereformeerde organisaties hebben soms minder invloed op het religieus volwassen zijn dan men zou verwachten, met als voorbeeld het gereformeerd onderwijs; 3) er zijn aanwijzingen dat het religieus volwassen worden en het aanknopen van vaste intieme relaties langzamer tot stand komen; 4) jongeren onder de 20 jaar geven over het algemeen weinig blijk van religieuze volwassenheid; 5) met name bij meisjes tref je onzekerheid aan, ook wat betreft het religieus volwassen zijn; 6) de jongeren die weinig verantwoordelijkheid dragen, reageren daarop vaker met onzekerheid dan met protest; 7) het geloof speelt in de beleving van de jongeren het meest duidelijk een rol op gebieden waarbij het aankomt op concreet handelen; 8) bij jongeren die veel problemen zeggen te hebben, is de beleving van het geloof zelf ook problematisch: deze jongeren vinden blijkbaar geen houvast in hun geloof.